

ปริทัศน์หนังสือ

มานุษยวิทยาว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม เสรีนิยมใหม่ และภาวะขัดข้องของ ระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม (moral breakdown)

ประชาธิป กะทา

นักศึกษาระดับปริญญาเอก

Amsterdam Institute for Social Science Research

มหาวิทยาลัยอัมสเตอร์ดัม

รองศาสตราจารย์ยาร์เรตต์ ซีกอน (Jarrett Zigon) แห่งมหาวิทยาลัยอัมสเตอร์ดัม ประเทศเนเธอร์แลนด์ ได้ชื่อว่าเป็นหนึ่งในนักมานุษยวิทยาร่วมสมัยที่ทำให้ “มานุษยวิทยาว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม” (Anthropology of morality) กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง¹ หนังสือ *“HIV is God’s Blessing”: rehabilitating morality in neoliberal Russia* (2011) เป็นผลงานชาติพันธุ์วรรณนาชิ้นล่าสุดของซีกอน และนับเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามของนักมานุษยวิทยาร่วมสมัยในการพัฒนากรอบแนวคิดที่มีบทบาทช่วยส่งเสริมการสถาปนาแนวการศึกษาที่เรียกว่า “มานุษยวิทยาว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม” เพื่อทำความเข้าใจสังคมร่วมสมัยภายใต้บริบทอิทธิพลของระบอบเสรีนิยมใหม่และโลกาภิวัตน์

นักมานุษยวิทยาร่วมสมัยที่สนใจประเด็น “ศีลธรรม” และ “จริยธรรม” มีประเด็นโต้แย้งเชิงแนวคิดร่วมกัน ได้แก่ การปฏิเสธกรอบคำอธิบายระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมในแต่ละท้องถิ่นผ่านแนวคิดมานุษยวิทยาแบบจารีตโดยเฉพาะอิทธิพลแนวคิด “สัมพัทธ์นิยมทางวัฒนธรรม” (cultural relativism) ของฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) และอิทธิพลของอีมิล เดอร์ไคม์ (Émile Durkheim) ผู้ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของสาขาสังคมวิทยา ซึ่งมีมุมมองต่อคุณค่าเชิงศีลธรรมในฐานะกฎเกณฑ์ที่ควบคุมพฤติกรรมสมาชิกในสังคม รวมทั้งการปฏิเสธจารีตการศึกษาคุณค่าเชิงศีลธรรมเพื่อตอบคำถามระหว่าง ดี/เลว หรือ ถูก/ผิด มาสู่การตรวจสอบระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมในแง่มุมของชีวิตทางสังคม

มานุษยวิทยาว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม

ใน *“HIV is God’s Blessing”: rehabilitating morality in neoliberal Russia* ซีกอนศึกษาชีวิตผู้ติดยาเสพติดซึ่งส่วนมากเป็นผู้ติดเชื้อเอชไอวีด้วย โดยทำการวิจัยเชิง

---

¹ ผู้สนใจแนวคิดมานุษยวิทยาว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมในสังคมร่วมสมัย อาจเริ่มต้นด้วยหนังสือของซีกอนอีกเล่มชื่อ *Morality: an anthropological perspective* (Zigon 2008); *A Companion to Moral Anthropology* (Fassin [ed.] 2012) หนังสือรวมบทความจากนักมานุษยวิทยาร่วมสมัยที่สนใจประเด็นศีลธรรมและจริยธรรม และ *The Anthropology of Morality* (Heintz [ed.] 2009) สองเล่มหลังมีบทความของซีกอนที่ว่าด้วยการใช้เรื่องเล่า (narrative) และประวัติชีวิต (life history) ตรวจสอบการปะทะขัดแย้งกันระหว่างศีลธรรมและกระบวนการจริยธรรมของปัจเจกบุคคลภายใต้เงื่อนไขชีวิตทางสังคม.

ชาติพันธุ์วรรณนาที่สถานบำบัดฟื้นฟูซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานของคริสตจักรรัสเซีย ออร์ทอดอกซ์² (Russian Orthodox Church) ที่เมืองเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก ประเทศรัสเซีย วลีต้นของชื่อหนังสือ "HIV is God's Blessing" หรือ "เชื้อเอชไอวีเป็นพรอันศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า" นั้น ชิกอนหยิบยืมมาจากคำให้สัมภาษณ์ของแพทย์หญิงนาตาเลีย อเล็กซานดรอฟนา (Natalia Aleksandrovna) หัวหน้าสถานบำบัดฟื้นฟูและโครงการป้องกันและดูแลผู้ติดเชื้อเอชไอวีในเขตสังฆมณฑลเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก ซึ่งอธิบายถึงแนวทางของคริสตจักร ในการต่อสู้กับการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวีและโรคติดต่อผ่านการใช้เข็มฉีดยาเสพติดร่วมกัน โดยกล่าวถึงวลี "HIV is God's Blessing" ว่าอาจจะฟังดูเป็นคำพูดที่ไม่ใส่ใจหรืออาจถึงขั้นทำร้ายความรู้สึกของผู้ฟัง อย่างไรก็ตาม ชิกอนต้องการเน้นก็คือ ในประเทศที่ร้อยละ 80 ของผู้ติดเชื้อเอชไอวี มีสาเหตุจากการใช้เข็มฉีดยาร่วมกันของผู้ติดยาเสพติด ในมุมมองของคริสตจักร การตรวจพบเชื้อเอชไอวีหรือความหวาดกลัวว่าจะติดเชื้อดังกล่าว จึงสามารถเป็นแรงจูงใจสำคัญให้ผู้เสพยาพยายามเอาชนะการติดยาเสพติดได้ ซึ่งสำหรับคริสตจักรแล้ว การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมถือเป็นหลักประกันที่ดีที่สุดของการรณรงค์ป้องกันการแพร่กระจายของยาเสพติด (Zigon 2011, 4-5)

เป็นที่รู้กันทั่วไปว่า ผู้เกี่ยวข้องและผู้ทำการศึกษาค้นคว้าโครงการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดทั่วโลกมักมองโครงการเหล่านี้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงตัวตน (self-transformation) แต่ชิกอนพบว่า ที่ผ่านมามีการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณนาจากมุมมองของผู้ที่ต่อสู้เพื่อจะผ่านช่วงเวลาของการบำบัดฟื้นฟูอยู่น้อยมาก เขาระบุชัดเจนว่าเป้าหมายหลักของหนังสือเล่มนี้คือการวิเคราะห์เพื่อเปิดเผยให้เห็นกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาจากมุมมองของผู้ติดยาเสพติดและประสบการณ์ของพวกเขาในกระบวนการบำบัดฟื้นฟู ในฐานะที่เป็นกระบวนการเชิงจริยธรรมในการสร้างความเป็นบุคคลเชิงศีลธรรมขึ้นมาใหม่ (Zigon 2011, 5)

ชิกอนมั่นใจว่ามานุษยวิทยาว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมจะเป็นเครื่องมือช่วยวิเคราะห์วาทกรรม ปฏิบัติการ และกระบวนการอันหลากหลายภายใต้บริบทเฉพาะ ซึ่งได้

---

² หรือ "คริสตจักรรัสเซียออร์ทอดอกซ์" ตามการสะกดใน *สารานุกรมประเทศในทวีปยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (2550).

สร้างระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมและจริยธรรมในชีวิตทางสังคมขึ้นมา ทั้งวิธีการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาและแนวคิดหรือทฤษฎีของมานุษยวิทยาว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมได้เปิดโอกาสให้นักวิจัยตระหนักถึงบริบทและเงื่อนไขที่เฉพาะเจาะจงและเป็นพลวัต รวมทั้งมีการปะทะประสานกันระหว่างเงื่อนไขและตัวแปรต่างๆ มากกว่าที่จะมองคุณค่าเชิงศีลธรรมแบบเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ (totalizing morality) ซิกอนเน้นย้ำว่า มานุษยวิทยาว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมมีจุดเน้นสำคัญที่การตรวจสอบกระบวนการสร้างหรือเปลี่ยนผ่านความเป็นอัตบุคคล (subjectivity) ของปัจเจก แต่ไม่ใช่ในเงื่อนไขเพื่อให้อุดมคล้องต้องกันกับหลักเกณฑ์มาตรฐานของหลักการศีลธรรมและจริยธรรม ตรงข้าม มานุษยวิทยาว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมควรเน้นที่การศึกษาว่าปัจเจกบุคคลในฐานะผู้กระทำการตัดสินใจเลือกกระทำการบางอย่างด้วยตัวเองอย่างไรเพื่อสร้างหรือเปลี่ยนผ่านสู่การมีศีลธรรมอันดีและการมีชีวิตที่ปกติสุขในโลกชีวิตทางสังคมอย่างไร (Zigon 2010b)

ซิกอนเสนอว่า เราสามารถพิจารณาระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม (morality) ในสามมิติ (Zigon 2009, 257-260; Zigon 2011, 6) ได้แก่ 1) ระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมในระดับสถาบัน (institutional morality) 2) วาทกรรมสาธารณะว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม (public discourse of morality) และ 3) คุณค่าเชิงศีลธรรมในรูปของระบบคุณค่าที่แฝงฝังในตัวตน (morality as embodied dispositions) ซึ่งในแต่ละมิติล้วนประกอบไปด้วยรูปแบบที่หลากหลาย (pluralistic) ภายในขอบเขตความเป็นไปได้ (range of possibilities) ของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมในแต่ละพื้นที่ ทั้งสามมิติของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมนี้มีความแตกต่างหากสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน บางครั้งอาจอิงอาศัยอำนาจของอีกฝ่ายเพื่อสถาปนาอำนาจของตัวเองและบางครั้งอาจขัดแย้งกัน (จะอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม ทั้งสามประเภทนี้ในหน้า 178-179) ส่วนการตัดสินใจคุณค่าเชิงจริยธรรม (ethics) หมายถึง เทคนิค วิธีการ ปฏิบัติการ ของปัจเจกบุคคลที่ใช้อย่างตั้งใจและผ่านการไตร่ตรอง ในห้วงเวลาที่ถูกระตุ้นให้มีการตัดสินใจเชิงจริยธรรมเพื่อให้สามารถยอมรับตนเองและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสอดคล้องกับคุณค่าเชิงศีลธรรม จริยธรรมจึงเป็นกระบวนการที่ปัจเจกจัดการกับตนเองเพื่อปรับหรือสร้างตัวตนเชิงศีลธรรมของตนขึ้นมาใหม่ (Zigon 2011, 6)

ซิกอนยืนยันว่าจำเป็นต้องแยกความแตกต่างระหว่างระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมและจริยธรรม ในการทำความเข้าใจกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดในฐานะกระบวนการ

สร้างบุคคลเชิงศีลธรรมขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผลงานชิ้นนี้ที่เขาต้องการเสนอว่า โครงการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดที่เป็นกรณีศึกษานั้น โดยพื้นฐานแล้วเป็นกระบวนการ บ่มเพาะความเป็นบุคคลเชิงศีลธรรมที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาคริสต์นิกาย ออร์โธดอกซ์และอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ของสังคมนิสต์ร่วมสมัย

เสรีนิยมใหม่ ชีวิตที่เปลือยเปล่า (BARE LIFE) และการเมืองชีวญาณ (BIOPOLITICS)

กระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดตามแนวทางของคริสตจักรรัสเซียออร์ทอดอกซ์ มีความแตกต่างจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงตัวตนผ่านการบำบัดฟื้นฟูอื่นๆ เป็นผลผลิต จากทั้งอิทธิพลของวาทกรรมที่หลากหลายในยุคโลกาภิวัตน์ ประวัติศาสตร์สังคมนิยมยุคหลัง โซเวียต โดยเฉพาะหลักคิดแบบคริสเตียนออร์ทอดอกซ์และระบอบเสรีนิยมใหม่ เพื่อสร้างปัจเจก บุคคลหรือพลเมืองผู้มีศีลธรรม โครงการนี้ได้เป็นเพียงกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ที่ผสมผสานการบำบัดตามแนวทางศาสนาและโลกขราวาส แต่เป็นพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นถึง กระบวนการที่โลกศักดิ์สิทธิ์และโลกสามัญต่างมีบทบาทเสริมสร้างซึ่งกันและกัน ตัวอย่าง สำคัญคือการปรับใช้หลักศีลธรรมแบบคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ร่วมกับนิยามด้านสิทธิมนุษยชน ที่คริสตจักรรัสเซียออร์ทอดอกซ์ประกาศใช้อย่างเป็นทางการเมื่อไม่นานมานี้ เพื่อกำหนดกรอบ แนวทางในกระบวนการบำบัดฟื้นฟู ตามหลักคำสอนของศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ที่ว่า “มนุษย์ถูกสร้างขึ้นตามพระฉายาของพระเจ้า ตามอย่างพระองค์” สะท้อนให้เห็นข้อจำกัดที่ ว่ามนุษย์อาจได้รับพระฉายาของพระเจ้า แต่จะสามารถ “เป็นเหมือนพระเจ้า” ได้ก็ต่อเมื่อต้อง ทุ่มเทในการปฏิบัติเชิงจริยธรรม สิทธิมนุษยชนมีความสำคัญในแง่ที่จะช่วยกำหนดโครงสร้าง สังคมซึ่งช่วยสนับสนุนให้บุคคลสามารถเป็นผู้ที่มีศีลธรรมได้งายขึ้น และดังนั้นจะสามารถทุ่มเท เชิงจริยธรรมเพื่อเข้าใกล้พระเจ้าผู้เป็นเจ้ามากขึ้นได้ ในมุมมองของคริสตจักรรัสเซียออร์ทอดอกซ์ กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงแต่มุ่งให้บรรลู่การเป็นปัจเจกบุคคลผู้มีศีลธรรม หากยังเพื่อการ เป็นพลเมืองรัสเซียร่วมสมัยที่มีความรับผิดชอบด้วย (Zigon 2011, 7-8)

ซิกอนมีมุมมองต่อวาทกรรมสิทธิมนุษยชนของสถานบำบัดฟื้นฟูซึ่งได้รับอิทธิพลใน เชิงอุดมการณ์และงบประมาณสนับสนุนการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูบนพื้นฐานหลักการ สิทธิมนุษยชนจากองค์กรนานาชาติ เช่น โครงการเอดส์แห่งสหประชาชาติ (Joint United

Nations Programme on HIV and AIDS: UNAIDS) ในฐานะปฏิบัติการของอำนาจองค์อธิปัตย์ (sovereign power) ที่เข้ามาแทรกแซง ควบคุม สอดส่องเรือนร่างของผู้ติดยาเสพติดและผู้ป่วยเอดส์ในนามหลักการอันเป็นสากลของสิทธิมนุษยชน ชีวิตของผู้ติดยาเสพติดและผู้ป่วยเอดส์ในสถานบำบัดฟื้นฟูภายใต้ระเบียบการเมืองในโลกเสรีนิยมใหม่จึงเป็น “ชีวิตที่เปลือยเปล่า” และถูกอำนาจองค์อธิปัตย์จากต่างแดนขององค์กรนานาชาติเข้ามาแทรกแซงการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูจึงเป็นการเมืองชีวญาณภายใต้ระเบียบการเมืองโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีอำนาจองค์อธิปัตย์อยู่เหนือเรือนร่างของพลเมือง และใช้เรือนร่างของพลเมืองเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของอำนาจชีวญาณ (biopower)

ซีกอนได้หยิบยืมมโนทัศน์ “ชีวิตที่เปลือยเปล่า” ของจอร์จ อากัมเบน (Giorgio Agamben (1998) มาอธิบายเพื่อชี้ให้เห็นว่าในสถานบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ปฏิบัติการของอำนาจในลักษณะดังเข้ามาเพื่อเบียดขับออกไปมีความเหลื่อมซ้อนกันอยู่สองลักษณะ (a double movement of inclusion-exclusion) ได้แก่ อำนาจที่มีเป้าหมายเพื่อฝึกฝนวินัยการเป็นพลเมืองที่ดี และพร้อมกันนั้นเป็นไปเพื่อการสถาปนากำหนดอำนาจแห่งองค์อธิปัตย์ให้เข้มแข็ง

ภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ “พลเมืองผู้ยากต่อการฝึกฝน” (“untrainable” subject) เช่น ผู้ติดยาเสพติด คนไร้บ้าน ผู้ลี้ภัย คนยากจน อาชญากร ผู้ป่วยจิตเวช และผู้พิการ กลายเป็นชีวิตที่เปลือยเปล่า บุคคลเหล่านี้จะถูกผลักให้เข้าไปอยู่ในพื้นที่ที่อำนาจปฏิบัติการในลักษณะที่ดังเข้ามาเพื่อเบียดขับออกไป เช่น ศูนย์พักพิง สถานบำบัดฟื้นฟู ค่ายผู้อพยพ และสถานพยาบาล ภายในสถานเหล่านี้ “พลเมืองผู้ยากต่อการฝึกฝน” ทั้งหลายจะได้รับโอกาสอีกครั้งหนึ่งในการทุ่มเทเพื่อเปลี่ยนแปลงตนเองสู่การเป็นพลเมืองที่ได้รับการยอมรับ หากพวกเขาล้มเหลวในโอกาสครั้งสุดท้ายนี้ พวกเขาจะกลายเป็นชีวิตที่ถูกรัฐหรือสถาบันเอกชนทอดทิ้งอย่างเบ็ดเสร็จ ในโลกเสรีนิยมใหม่ อำนาจเหนือชีวิตที่เปลือยเปล่า มิได้จำกัดอยู่เพียงในมือขององค์อธิปัตย์ แต่ได้เคลื่อนไปสู่กลไกในระบบราชการและผู้เชี่ยวชาญนักปฏิบัติทั้งหลาย การประกาศใช้กฎหมาย การค้นพบความผิดปกติใหม่ๆ หรือการวินิจฉัยโรคในคลินิก สามารถส่งผลให้บุคคลถูกส่งทหารหรือถูกทอดทิ้งให้เสียชีวิตได้ เช่นเดียวกับที่ซีกอนพยายามชี้ให้เห็นว่าความล้มเหลวที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองตามกระบวนการบำบัดฟื้นฟูของคริสตจักรฯ สามารถนำไปสู่ผลร้ายแรงถึงชีวิตได้ (Zigon 2011, 13)

ในสถานบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของคริสตจักรรัสเซียออร์ทอดอกซ์ วาทกรรมสิทธิ-มนุษยชนซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนของศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์มีปฏิบัติการทางอำนาจเหนือชีวิตที่เปลี่ยนแปลงของผู้รับการบำบัดการติดยาเสพติด เพื่อเปลี่ยนแปลงพวกเขาสู่การเป็นพลเมืองที่ดี มีความรับผิดชอบ และเป็นปัจเจกบุคคลผู้มี “ชีวิตที่ปกติ” (normal life หรือ *normal'naya zhizn'* ในภาษารัสเซีย) ซึ่งก็คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงตัวตนเชิงศีลธรรมเพื่อให้กลายเป็นพลเมืองผู้มีความรับผิดชอบภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ของสังคมรัสเซียร่วมสมัยนั่นเอง หลักการที่ว่านี้ไม่ใช่สิ่งใหม่และไม่เพียงแต่เป็นหัวใจหลักของกลไกการเมืองชีวญาณของระบอบสังคมนิยมโซเวียต แต่ยังส่งอิทธิพลมาสู่สังคมรัสเซียร่วมสมัย กล่าวได้ว่า แนวคิดการมีชีวิตที่ปกติภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ของสังคมรัสเซียร่วมสมัยได้ผสมกลมกลืนกับหลักคำสอนของคริสตจักร ซึ่งมีเป้าหมายหลักเพื่อเปลี่ยนผู้ติดยาเสพติดให้กลับไปเป็นพลเมืองปกติภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่

ชีกอนต้องการแสดงให้เห็นว่า แนวทางการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของคริสตจักรรัสเซียออร์ทอดอกซ์ แท้จริงแล้วเป็นกระบวนการสร้างบุคคลเชิงศีลธรรมขึ้นใหม่ ผ่านการจัดการกับตัวตนในกระบวนการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรม ทั้งนี้ ชีกอนเห็นว่าเป็นที่ที่จะต้องแยกความแตกต่างระหว่างคำว่า “ตัวตน” และ “บุคคล” ให้ชัดเจน โดยเขาเสนอว่าควรจะมี “ตัวตน” (self) ในฐานะที่เป็นศักยภาพที่แฝงฝังอยู่ในตัวบุคคลที่จะมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกับโลกทางสังคม ในขณะที่ “บุคคล” (person) เป็นผลลัพธ์ของการมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงดังกล่าวในความรับรู้ของสังคม (Zigon 2011, 63)

กล่าวโดยสังเขปได้ว่า งานชิ้นนี้ของชีกอนมีเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งเพื่อเปิดเผยให้เห็นอำนาจชีวญาณในสังคมร่วมสมัยภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ที่ใช้ชีวิตเปลี่ยนแปลงของพลเมืองเป็นฐานปฏิบัติการของอำนาจองค์อธิปัตย์ในลักษณะที่ดึงเข้ามาเพื่อเบียดขับออกไป “ชีวิตที่ปกติ” จึงไม่เป็นแต่เพียงวาทกรรมหลักเชิงศีลธรรมที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมรัสเซียร่วมสมัย หากยังเป็นข้ออ้างที่รัฐในแต่ละดินแดนจะใช้เพื่อแทรกแซง สอดส่อง ควบคุม กำกับเหนือชีวิตพลเมืองผู้ยากต่อการฝึกฝน ทั้งนี้เพื่อจัดระเบียบสังคม สร้างพลเมืองผู้สยบยอมต่ออำนาจรัฐ และเพื่อเพิ่มอำนาจองค์อธิปัตย์ของรัฐนั้นๆ ให้มั่นคงเข้มแข็ง ยิ่งไปกว่านั้น วาทกรรม “ชีวิตที่ปกติ” ยังถูกใช้เป็นข้ออ้างขององค์กรนานาชาติเพื่อแทรกแซงการเมืองระหว่างประเทศในนามหลักการอันเป็นสากลของสิทธิมนุษยชนด้วย

ภาวะขัดข้องของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม และการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรม

ซิกอนได้พัฒนามโนทัศน์ว่าด้วย “ภาวะขัดข้องของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม” ผ่านบทความวิชาการ (Zigon 2007; 2009a; 2009b) ผลงานชาติพันธุ์วรรณาว่าด้วยประสบการณ์เชิงศีลธรรมของบุคคลยุคหลังสังคมนิยมโซเวียต (Zigon 2010a) และยังคงใช้เป็นกรอบคิดหลักในการวิเคราะห์ระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมและเชิงจริยธรรมของผู้รับการบำบัดการติดยาเสพติดในผลงานล่าสุด *“HIV is God’s Blessing”: rehabilitating morality in neoliberal Russia* ซิกอนเริ่มต้นด้วยการอธิบายความแตกต่างระหว่างระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมและการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรม โดยในส่วนของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม ได้กล่าวในเบื้องต้นแล้วว่า ซิกอนเสนอว่าควรพิจารณาโดยเน้นความแตกต่างหลากหลายของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมทั้งสามมิติ และการพิจารณามิติทั้งสามอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน จะทำให้สามารถเข้าใจระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมในฐานะที่เป็นชุดของความเป็นไปได้เชิงศีลธรรมที่ดำรงอยู่ในขอบเขตของแต่ละสังคมวัฒนธรรม (Zigon 2009b, 257-260)

- 1) ระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมในระดับสถาบัน ในทุกสังคมจะมีสถาบันทางสังคมอันหลากหลายที่อ้าง สร้าง หรือกำหนดสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม สถาบันทางสังคมที่สร้างศีลธรรมในเชิงสถาบัน เช่น รัฐบาล องค์กรศาสนา องค์กรนานาชาติ ดังนั้น ในแต่ละสังคมจะมีระบบคุณค่าศีลธรรมเชิงสถาบันที่หลากหลายซึ่งมีอิทธิพลต่อปัจเจกบุคคล อย่่างไรก็ตาม ไม่จำเป็นเสมอไปว่าสมาชิกในสังคมนั้นๆ จะต้องยึดหรือปฏิบัติตามคุณค่าศีลธรรมเชิงสถาบันอันใดอันหนึ่งอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด
- 2) วาทกรรมสาธารณะว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม ครอบคลุมวาทกรรมสาธารณะเกี่ยวกับความเชื่อ มโนทัศน์ และความคาดหวังเชิงศีลธรรม ที่นอกเหนือจากวาทกรรมที่ถ่ายทอดโดยตรงจากสถาบันต่างๆ ในข้อ 1) ตัวอย่างเช่น สื่อมวลชน การประท้วง วาทกรรมเชิงปรัชญา การแสดงออกทางความเชื่อ ความคิด ความเห็นในระดับชีวิตประจำวัน การแสดงออกเชิงศีลธรรมผ่านงานศิลปะ วรรณกรรม เรื่องราว และการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า ระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมในสองมิติแรกมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และส่งอิทธิพลระหว่างกันอย่างใกล้ชิด รูปแบบของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมทั้งสองมิตินี้มีการก่อรูปและปรากฏในระดับวาทกรรม (เป็น “discursive morality” (Zigon 2011)) ในขณะที่ระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมในมิติที่สามเป็นระบบคุณค่าที่หลอมรวมและแสดงออกผ่านการปฏิบัติในระดับชีวิตประจำวันของปัจเจก

- 3) *คุณค่าเชิงศีลธรรมในรูปของระบบคุณค่าที่แฝงฝังในตัวตน* คุณค่าเชิงศีลธรรมเป็นส่วนหนึ่งของระบบคุณค่าที่ปัจเจกบุคคลสั่งสมตลอดช่วงชีวิต และแสดงออกผ่านการปฏิบัติในระดับชีวิตประจำวัน เป็นส่วนหนึ่งของการ “ดำรงอยู่ในโลก” (“one’s everyday way of being in the world” (Zigon 2009b, 260)³) โดยไม่จำเป็นต้องผ่านกระบวนการใคร่ครวญหรือสะท้อนย้อนคิด ในแง่นี้ การตัดสินใจคุณค่าเชิงศีลธรรมของปัจเจกจึงมีมิติที่แตกต่างไปจากความรู้โดยทั่วไปที่มองว่า ระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมเป็นเรื่องของการตัดสินใจคุณค่าตามกฎเกณฑ์หรือผ่านการไตร่ตรองใคร่ครวญเกี่ยวกับปัญหาหรือข้อขัดแย้งเฉพาะกรณีเท่านั้น

แม้ว่าคำอธิบายเกี่ยวกับ คุณค่าเชิงศีลธรรมในรูปของระบบคุณค่าที่แฝงฝังในตัวตนของ ซีกอน อาจดูไม่แตกต่างมากนักจากคำอธิบายเกี่ยวกับมโนทัศน์ฮาบิตัส (habitus) ของ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu (Bourdieu 1990 อ้างถึงใน Zigon 2007, 135)) แต่ซีกอน ยืนยันว่า ข้อเสนอของเขามีแง่มุมที่แตกต่างอย่างสำคัญจากการตีความมโนทัศน์ฮาบิตัส โดยเฉพาะในแง่ที่พิจารณา “การดำรงอยู่ในโลก” บนพื้นฐานของระบบอุปนิสัย (dispositions) ที่แฝงฝังในเรือนร่าง (embodied) เพราะ “การดำรงอยู่ในโลก” ไม่ได้จำกัดเพียงมิติที่ผูกโยงกับร่างกาย แต่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และดังนั้น “การดำรงอยู่ในโลก” จึงเป็น “การดำรงอยู่กับ” (being-with) คนอื่นๆ ซึ่งล้วนเป็นส่วนหนึ่งของโลกที่เราอยู่ร่วมกันเสมอ ไม่ว่าผู้คนเหล่านั้นจะปรากฏกายหรือไม่ ทั้งหมดนี้แสดงออกในรูปของ “การ

---

³ ซีกอนพัฒนาคำอธิบายในส่วนนี้จากมโนทัศน์ว่าด้วย “being-in-the-world” ของมาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) โดยเน้นมิติที่หลอมซ้อนกันระหว่างประสบการณ์ระดับบุคคลกับประสบการณ์ร่วม และดังนั้น “การดำรงอยู่ในโลก” จึงไม่ใช่เพียงการดำรงอยู่ตามธรรมชาติ หากเป็นกระบวนการที่ความเป็นบุคคลก่อรูปขึ้นในระดับชีวิตประจำวัน (Heidegger 1996 [1953] อ้างถึงใน Zigon 2007, 134-5).

กระทำ” ('doings') เช่น อารมณ์และความรู้สึก และการกระทำต่างๆ ที่ไม่ได้ผ่านกระบวนการใคร่ครวญหรือสะท้อนย้อนคิด และ “การพูด” ('talking') ได้แก่ภาษา และเป็นพื้นฐานที่ประกอบสร้างและแฝงฝังในตัวตนของบุคคล “การดำรงอยู่ในโลก” จึงเป็นรูปแบบการดำรงอยู่ที่ไม่หยุดนิ่งและไม่ได้แฝงฝังอยู่กับเรือนร่างเป็นการถาวร หากเปิดกว้างต่อความสัมพันธ์กับโลกที่แต่ละบุคคลดำรงอยู่ (Zigon 2007, 135-6)

ศาสตราจารย์เหียนหยุนเซียง (Yunxiang Yan) ได้สรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับมโนทัศน์ว่าด้วย “ภาวะขัดข้องของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม” ของซิกอน ไว้ในบทปริทัศน์ “How Far Away can We Move From Durkheim? – reflections on the new anthropology of morality” (Yan 2011) ว่า ระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมทั้งสามมิติมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีปฏิบัติการและสร้างระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมที่หลากหลายในโลกเชิงศีลธรรมท้องถิ่น (local moral world) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ซิกอนโต้แย้งกับมุมมองทั่วไปที่มีต่อคุณค่าเชิงศีลธรรมในฐานะระบบหนึ่งเดียวของบรรทัดฐานและกฎของพฤติกรรมทางสังคมของปัจเจกบุคคล ในทางตรงข้าม เขาได้พิจารณาทั้งสามมิติของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมดังกล่าวถึงข้างต้นผ่านรูปแบบในชีวิตทางสังคม และชี้ให้เห็นว่าระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมไม่ใช่กฎหรือหลักการตายตัวที่มากำกับบุคคล แต่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำรงอยู่ในโลกของปัจเจกบุคคลที่ถูกสร้างและปรับเปลี่ยนอยู่อย่างต่อเนื่อง ตลอดเวลาที่ปัจเจกเปิดรับประสบการณ์ทางสังคมที่ใหม่และแตกต่างไปจากเดิม (Zigon 2008, 17 อ้างถึงใน Yan 2011)

ส่วน “การตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรม” เป็นรูปแบบหนึ่งของการแยกตัวออกจากระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมที่แฝงฝังอยู่ในตัวตนของปัจเจก ซึ่งนำไปสู่กระบวนการที่บุคคลใคร่ครวญหรือตรึกตรองเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับวิถีเชิงศีลธรรมในการดำรงอยู่ในโลก เพื่อแสวงหาวิธีการที่เหมาะสมที่จะหวนคืนสู่การดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมที่แฝงฝังอยู่ในตัวตน กล่าวได้ว่า กระบวนการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมสัมพันธ์กับเสรีภาพและความเป็นผู้กระทำการ และนำไปสู่การสร้างตัวตนเชิงศีลธรรมของปัจเจกบุคคล ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญหรือเพียงเล็กน้อยก็ได้ ขณะเดียวกัน กระบวนการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมในระดับปัจเจกก็มีส่วนปรับเปลี่ยนระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมระดับสถาบันและวาทกรรมสาธารณะว่าด้วยคุณค่าเชิงศีลธรรม

นอกจากนั้น ห้วงเวลาของการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมจะเกิดขึ้นเฉพาะเมื่อชีวิตประจำวันของคุณคลถูก บีบคั้น จากบุคคลหรือเหตุการณ์บางอย่าง ให้ต้องมีการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมที่เขาคิดว่าเหมาะสมเพื่อตอบสนองออกไป ซิกอนเรียกห้วงเวลาหรือสถานการณ์ดังกล่าวว่า “ภาวะขัดข้องของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม” กล่าวอีกนัยหนึ่ง “ภาวะขัดข้องของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม” จะส่งผลให้เกิดกระบวนการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรม⁴ และกระตุ้นให้คุณคลไตร่ตรองสะท้อนย้อนคิดกับคุณค่าเชิงจริยธรรมและจัดการกับตัวตนเชิงศีลธรรมของตนเอง ขณะเดียวกัน กระบวนการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมดังกล่าวนี้จะมีส่วนปรับเปลี่ยนโลกเชิงศีลธรรมของคุณคลในทั้งสามมิติ/ระดับ (Zigon 2007, 2008, 2009b อ้างถึงใน Yan 2011)

เขียนชี้ให้เห็นนัยสำคัญของประเด็นที่ซิกอนพยายามเน้นย้ำว่าไม่ควรตัดสินการกระทำทางสังคมจากแง่มุม ดี/เลว หรือ ถูก/ผิด เพราะเป็นมุมมองเบ็ดเสร็จ ตายตัว ข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณนาจากการศึกษาประวัติชีวิตในสังคมรัสเซียร่วมสมัยได้ช่วยให้ซิกอนยืนยันได้ว่าในหลายๆ โอกาส ระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมเป็นวิธีการที่มนุษย์หรือสถาบันทางสังคมสามารถดำรงอยู่ในโลกทางสังคมได้อย่างปกติสุข การหวนคืนสู่ระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมที่แผ่พังงายในตัวตนภายหลังจากผ่านกระบวนการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมอันสืบเนื่องมาจากภาวะระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมขัดข้อง เป็นหนทางที่คุณคลจะสามารถหวนกลับมาดำรงอยู่ในโลกทางสังคมอย่างปกติสุขในเชิงศีลธรรมและเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จของกระบวนการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมของคุณคลซึ่งมีฐานปฏิบัติการอยู่ที่ตัวตน (Zigon 2009: 271 อ้างถึงใน Yan 2011)

ในบทปริทัศน์ชิ้นเดียวกัน เขียนยังได้ชี้ให้เห็นจุดเด่นสำคัญเพิ่มเติมของมโนทัศน์ “ภาวะขัดข้องของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม” ของซิกอน คือความหลากหลายของคุณค่าเชิงศีลธรรมที่แสดงออกในระดับวาทกรรม ซึ่งบุคคลสามารถใคร่ครวญเพื่อเลือกใช้อย่างอิสระ

---

⁴ ซิกอนมีความเห็นสอดคล้องกับแลง บาดียู (Alain Badiou) เกี่ยวกับเป้าหมายของกระบวนการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมของแต่ละบุคคลว่า เป็นไปเพื่อนำตนเองให้พ้นจากภาวะขัดข้องของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม มากกว่าจะเพื่อ “ทำดี” หรือ “เป็นคนดี” ดังที่บาดียูให้คำจำกัดความหลักการของห้วงการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรม (ethical moment) ไว้ว่าเป็นการ “Keep Going!” (Badiou 2001, 52 อ้างถึงใน Zigon 2007, 138-139) เพื่อแสวงหาหนทางที่จะหวนคืนสู่ระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมที่แผ่พังงายในตัวตนในระดับชีวิตประจำวัน.

ภายใต้ภาวะขัดข้องของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมหนึ่งๆ และช่วยให้ ก้าวข้ามภาวะอิหลักอิเหลื่อ (dilemma) ของการตัดสินใจคุณค่าเชิงจริยธรรม เพื่อจะหวนกลับสู่ชีวิตที่ดี ดำรงอยู่อย่างปกติสุข บนพื้นฐานของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมที่แฝงฝังในตัวตน (Yan 2011)

ข้อสรุปของเหยียนมีส่วนจริงอยู่มาก เพราะในหนังสือเล่มนี้ชี้ก่อนแสดงให้เห็นสภาวะอิหลักอิเหลื่อของกระบวนการตัดสินใจคุณค่าเชิงจริยธรรมดังกล่าวนี้ อยู่เป็นระยะ ผ่านเรื่องราวชีวิตประจำวันของผู้ติดยาเสพติดซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก เรื่องราวในหนังสือเผยให้เห็นการไปปดมดเท็จ การปิดบัง การอำพรางสิ่งต่างๆ ฯลฯ ในชีวิตทางสังคมของผู้ติดยา พวกเขาตั้งคำถามเกี่ยวกับตัวตนเชิงศีลธรรม การต่อรอง คัดสรร เลือกปฏิบัติ การตัดสินใจคุณค่าเชิงจริยธรรมภายใต้ระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมที่แสดงออกในระดับวาทกรรมที่มีอยู่อย่างหลากหลายในสังคม

จากข้อมูลการศึกษาภาคสนาม ชี้ก่อนจึงได้สรุปว่า มันไม่มีกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมใดที่ครอบคลุมบุคคลจนไม่สามารถขัดแย้งต่อต้านแล้วยอมทำตามอย่างเบ็ดเสร็จ แต่นักคิดสามารถตัดสินใจคุณค่าเชิงจริยธรรมจากหลากหลายทางเลือกที่เป็นไปได้ ภายในขอบเขตของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมทั้งสามมิติ โลกทางสังคมจึงเต็มไปด้วยปฏิบัติการทางอำนาจรูปแบบย่อยๆ ที่ปัจเจกบุคคลปะทะ ประสาน ต่อรองในชีวิตประจำวัน

ความเป็นอัตบุคคล (SUBJECTIVITY) และความย้อนแย้งของ “ชีวิตปกติ”

เนื้อหาของหนังสือ *"HIV is God's Blessing": rehabilitating morality in neoliberal Russia* หลังจากส่วนบทนำซึ่งเป็นการนำเสนอข้อถกเถียงหลักและภาพรวมของหนังสือแล้ว ประกอบด้วย 2 ส่วนหลักๆ ส่วนแรกเป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบสร้างพื้นที่ของการดึงเข้ามาเพื่อเบียดขับออกไปตามแนวคิดของอาคม์เบน ประกอบด้วยการอภิปรายสถานการณ์ระบาดของเอชไอวีและโรคติดต่อผ่านการใช้เข็มฉีดยาเสพติดร่วมกันในสังคมรัสเซียร่วมสมัย การชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างหลักศีลธรรมของศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ในรัสเซียในระดับท้องถิ่นกับหลักการด้านสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการถ่ายทอดจากองค์กรข้ามชาติ นอกจากนี้ยังมีการให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่วิจัย และทบทวนแนวคิดทางมานุษยวิทยาว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมที่จะใช้เป็นกรอบการอภิปราย

ในส่วนที่สองของหนังสือ ชิกอนปิดท้ายส่วนแรกของหนังสือด้วยการอภิปรายอย่างย่อเกี่ยวกับบทบาทของแนวทางบ่มเพาะความเป็นบุคคลเชิงศีลธรรมในยุคโซเวียต ซึ่งยังคงมีนัยสำคัญต่อกรอบคิดเกี่ยวกับความเป็นบุคคลในยุคหลังโซเวียต รวมทั้งความเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงตัวตนในแนวปฏิบัติด้านการรักษาฟื้นฟูผู้ป่วย ซึ่งทั้งหมดเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการทำความเข้าใจบทบาทของกระบวนการเชิงจริยธรรมในโครงการที่ดำเนินงานโดยคริสตจักรที่มีต่อตัวตนของบุคคล

ในบทแรกของหนังสือ ชิกอนได้อภิปรายถึงบริบทเชิงประวัติศาสตร์ของการแพร่กระจายของโรคเอดส์ตั้งแต่ยุคโซเวียต ซึ่งถูกอุปโลกน์ (metaphor) ว่าเป็นอาวุธของฝ่ายประชาธิปไตยและความทันสมัยที่มุ่งทำลายระบอบการเมืองและศีลธรรมของสังคมโซเวียต เนื้อหาของหนังสือในส่วนนี้ให้ภาพเกี่ยวกับอิทธิพลทั้งในเชิงอุดมการณ์และงบประมาณของแผนงานด้านเอดส์จากองค์กรนานาชาติที่ส่งอิทธิพลต่อองค์กรหรือสถาบันท้องถิ่นที่ทำงานด้านเอดส์ ไม่เว้นแม้แต่แผนงานบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาของคริสตจักรออร์ทอดอกซ์ที่ชิกอนศึกษา ชิกอนอ้างถึงข้อสังเกตของคุณพ่อแม็กซิม (Father Maxim) ผู้ทุ่มเททำงานกับผู้ติดเชื้อเอชไอวีในเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก แต่ขณะเดียวกันบาทหลวงท่านนี้ก็ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับองค์กรต่างชาติที่ทุ่มงบประมาณให้กับหน่วยงานฟื้นฟูและบำบัดผู้ติดเชื้อเอชไอวีในรัสเซียว่า อาจเป็นการสร้างและยกระดับปัญหาของโรคเอดส์เพื่อประโยชน์ของฝ่ายตน โดยหนึ่งในนั้นคือการเผยแพร่แนวคิดเชิงการเมืองและศีลธรรมแบบตะวันตก ข้อสงสัยของบาทหลวงท่านนี้ไม่เพียงสะท้อนถึงความไม่ไว้วางใจต่อ “ผู้อื่น” ที่ทำงานด้านเอชไอวี/เอดส์ แต่ยังสะท้อนถึงข้อเท็จจริงที่สำคัญที่ปฏิเสธไม่ได้ว่า รัสเซียกำลังเผชิญกับปัญหาจากอัตราผู้ป่วยด้วยโรคอื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อวงกว้างมากกว่าโรคเอดส์ เช่น โรคหัวใจและหลอดเลือดและโรคพิษสุราเรื้อรัง อย่างไรก็ตาม ความไม่ไว้วางใจนี้ก็มิได้ส่งผลให้บาทหลวงแม็กซิมหยุดช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอชไอวี และชิกอนเห็นว่า ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอัตราของผู้ป่วยด้วยโรคอื่น ก็ไม่ควรนำไปสู่การปฏิเสธนัยสำคัญของการระบาดของเชื้อเอชไอวี ยิ่งไปกว่านั้น การปฏิรูปโครงสร้างพื้นฐานเพื่อต่อสู้กับเอชไอวี ยังจะมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้กับโรคอื่นๆ ไปพร้อมกันด้วย (Zigon 2011, 26-27)

ชิกอนได้อภิปรายในส่วนของแนววิธียุติในบทที่สองของหนังสือ ซึ่งได้บรรยายภาพสถานบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาในฐานะสนามการศึกษาและภาพชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลัก เช่น อาสา

สมัคร แพทย์ บาทหลวง และผู้ติดยาเสพติดที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู รวมทั้งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการฝึกฝนตนเองของผู้รับการบำบัดการติดยาเสพติดภายใต้โครงการบำบัดฟื้นฟู ซิกอนพยายามทำทุกอย่างเหมือนที่ผู้รับการบำบัดทำเพื่อการฝึกฝนและควบคุมวินัยของตัวเอง เพื่อการเปลี่ยนแปลงตัวตนเชิงศีลธรรม เช่น นั่งสมาธิภาวนานานหลายชั่วโมงต่อหน้าพระพักตร์พระเยซูคริสต์ในโบสถ์

ส่วนที่สองของหนังสือเป็นการอภิปรายข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณา ซิกอนวิเคราะห์โครงการบำบัดฟื้นฟูที่ดำเนินการโดยคริสตจักรฯ ผ่านแนวทางตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมและแนวปฏิบัติในการควบคุมตน ในมิติต่างๆ ของกระบวนการบำบัดฟื้นฟู รวมทั้งวิเคราะห์การก่อรูปของอัตบุคคลผู้รับผิดชอบ หรือ บุคคลที่ “ปกติ” ผ่านกระบวนการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมในการอธิษฐาน การสารภาพบาป ตลอดจนขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการบำบัดฟื้นฟู สำหรับซิกอนแล้ว มานุษยวิทยาว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรมคือการศึกษาการประกอบสร้างอัตบุคคลของปัจเจกในโลกทางสังคม ซึ่งไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือจริยธรรมตามบรรทัดฐานของสังคม หากแต่เป็นการตั้งคำถามในลักษณะที่ว่าปัจเจกบุคคลในฐานะผู้กระทำ (agency) ได้เลือกกระทำการต่างๆ ภายในขอบเขตของความเป็นไปได้ที่มีอยู่อย่างไร และสร้างกระบวนการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมของตัวเองขึ้นมาอย่างไร เพื่อให้สามารถมี “ชีวิตที่ปกติ” ในโลกทางสังคม

ในส่วนที่สองนี้ ซิกอนแสดงให้เห็นถึงกระบวนการฝึกฝนตนเองของผู้ติดยาภายใต้โครงการบำบัดฟื้นฟูที่ค่อยๆ ก่อรูปอัตบุคคลเชิงจริยธรรม (ethical subjectivity) ให้กับตัวตนของผู้รับการบำบัด และแสดงให้เห็นถึงการใคร่ครวญไตร่ตรองของปัจเจกบุคคลเมื่อต้องเผชิญกับภาวะขัดข้องของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม ซิกอนอธิบายว่ากระบวนการบำบัดฟื้นฟูของคริสตจักรเริ่มต้นด้วยการพยายามที่จะเปลี่ยนความเชื่อทางศาสนาให้กับผู้รับการบำบัด ที่ด้านหน้าอาคารของสถานบำบัดฟื้นฟูจะมีถ้อยคำที่ถูกเขียนบนแผ่นไม้ว่า “วิถีออร์ทอดอกซ์ หรือ ความตาย” (Orthodoxy or Death) ข้อความที่ผู้รับการบำบัดจะมองเห็นทุกครั้งเมื่อมาที่อาคารสถานบำบัดฟื้นฟูนี้ สะท้อนความเป็นชีวิตที่เปลือยเปล่าของผู้รับการบำบัดในสถานที่ที่ถูกดึงเข้ามาเพื่อเบียดขับออกไป เพราะมันสะท้อนการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมในการเลือกระหว่างชีวิตที่มีศีลธรรมกับความตาย ซึ่งก็คือเป้าหมายหลักของกระบวนการบำบัดฟื้นฟูนั่นเอง

ซิกอนอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเลือกใช้คำ “กระบวนการ” ว่า ขั้นตอนการรักษาทั้งหมดของสถานบำบัดฟื้นฟูอาทิ การสวดมนต์ภาวนาและการสารภาพบาปในชีวิตประจำวันของผู้รับการบำบัดเป็นไปเพื่อเปลี่ยนผ่านพวกเขาไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “ปัจเจกบุคคลผู้มีศีลธรรมทางจิตวิญญาณ” กล่าวได้ว่ากระบวนการบำบัดฟื้นฟูของคริสตจักรรัสเซียออร์ทอดอกซ์ถูกออกแบบไว้เป็นอย่างดีเพื่อช่วยให้ผู้รับการบำบัดได้เรียนรู้ ฝึกฝน ปฏิบัติ และหลอมรวมเอาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมว่าด้วยความรับผิดชอบ การควบคุมตนเอง ตลอดจนวิถีทางที่จะนำไปสู่การมีชีวิตเชิงสังคมที่ปกติร่วมกับผู้คนในสังคมวงกว้างยิ่งขึ้น ซิกอนชี้ให้เห็นประเด็นข้างต้นอันเป็นหัวใจหลักของงานศึกษาชิ้นนี้อยู่เป็นระยะว่า ในท้ายที่สุด กระบวนการทั้งหมดและเป้าหมายของโครงการบำบัดฟื้นฟูเป็นมากกว่าการสร้างปัจเจกบุคคลที่มีสุขภาพแข็งแรงและมีเรือนร่างทางสังคม (social body) ที่สะท้อนความเป็นออร์ทอดอกซ์ขนานแท้ หากแต่มันคือการสร้างจิตวิญญาณทางสังคม (social soul) ของสังคมรัสเซียร่วมสมัยให้เข้มแข็ง

เป้าหมายหลักอีกประการหนึ่งของโครงการบำบัดฟื้นฟูอิงอยู่กับแนวคิด “การมีชีวิตที่ปกติ” ซึ่งเป็นอุดมคติร่วมกันของทั้งคนรัสเซียทั่วไปและผู้เข้ารับการบำบัด ซิกอนอธิบายว่านัยความหมายหลักของ “การมีชีวิตที่ปกติ” ของผู้คนในสังคมรัสเซียร่วมสมัย ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอุดมการณ์บริโภคนิยมของชนชั้นกลางตะวันตก และปรากฏให้เห็นอย่างมีพลังผ่านการตีความการปกครองตน ความรับผิดชอบ ประสิทธิภาพ และความสะดวกสบายทางวัตถุ ตามแนวคิดเสรีนิยมใหม่ เช่น สำหรับผู้ปฏิบัติงานในโครงการของศาสนจักร ชีวิตปกติในสังคมรัสเซียร่วมสมัยก็คือการมีชีวิตเหมือนคนปกติทั่วไป เช่น มีงานทำ มีอาหารกินครบสามมื้อต่อวัน มีเพื่อน มีสังคม เป็นต้น ในท้ายที่สุด *“HIV is God’s Blessing”: rehabilitating morality in neoliberal Russia* จึงเผยให้เห็นลักษณะอันย้อนแย้งของโครงการบำบัดฟื้นฟูภายใต้การดำเนินงานของคริสตจักรรัสเซียออร์ทอดอกซ์ ที่พยายามปรับเปลี่ยนให้คู่กันสมัยเพื่อโน้มน้าวผู้รับการบำบัดซึ่งเป็นคนรัสเซียร่วมสมัย โดยได้นำอุดมการณ์ “การมีชีวิตที่ปกติ” ในฐานะเป้าหมายชีวิตเชิงศีลธรรมของปัจเจกบุคคล อันได้แก่ คุณค่าแบบบริโภคนิยมและความทันสมัยมาใช้ ในแง่นี้ผลที่ตามมาคือ โครงการบำบัดฟื้นฟูกลับไปยืนยันอุดมการณ์ที่หลักการคริสเตียนออร์ทอดอกซ์พยายามต่อสู้ล้มล้าง ในขณะที่สถานบำบัดฟื้นฟูเริ่มต้นโครงการเพื่อสร้างบุคคลเชิงศีลธรรมใหม่บนฐานคิดแบบศีลธรรมคริสเตียนออร์ทอดอกซ์ แต่ในขณะเดียวกันก็มีส่วนสร้างอัตบุคคล (subject) หรือพลเมืองภายใต้ระบอบเสรีนิยมใหม่ของรัสเซียร่วมสมัยและตลาดโลกาภิวัตน์ จึงกล่าวได้ว่าโครงการบำบัดฟื้นฟูเป็นการ

สนับสนุนการเมืองชีวญาณของระบบเสรีนิยมใหม่ ซึ่งเป็นสิ่งที่หลักการคริสเตียนออร์โธ-ดอกซ์พยายามต่อสู้เอาชนะอยู่ด้วย

มานุษยวิทยาว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม กับมโนทัศน์ว่าด้วยตัวตนและความเป็นอัตบุคคล

การวิเคราะห์การดำเนินงานของโครงการบำบัดฟื้นฟูที่แทรกแซงชีวิตอันเปลี่ยนแปลงของพลเมืองผู้ยากต่อการฝึกฝน (ในกรณีนี้คือ ผู้ติดยาเสพติดและผู้ติดเชื้อเอชไอวีในสถานบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ภายใต้บริบทระบบการเมืองเสรีนิยมใหม่และโลกาภิวัตน์) ของ ยาร์เรต์ต์ ซิกอน ได้เปิดเผยให้เห็นการสลายเส้นแบ่งระหว่างธรรมชาติกับการเมืองของอำนาจที่องค์อธิปัตย์ร่วมสมัยใช้แทรกแซง ควบคุม สอดส่อง เรืองรองพลเมือง ในรูปของอำนาจชีวญาณซึ่งทำให้สิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น สุขภาพ การเจ็บป่วย และความตาย กลายเป็นเรื่องการเมือง แต่ในขณะเดียวกัน มโนทัศน์ “ภาวะขัดข้องของระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม” ซึ่งเน้นการวิเคราะห์ตัวตนและความเป็นอัตบุคคลของปัจเจกในบริบทและเงื่อนไขเฉพาะของชีวิตทางสังคม ที่ซิกอนเน้นย้ำว่าเป็นหัวใจสำคัญของประเด็นการศึกษาของมานุษยวิทยาว่าด้วยระบบคุณค่าเชิงศีลธรรม ตลอดจนการพิจารณาขอบเขตความเป็นไปได้ของการปฏิบัติในกระบวนการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมของปัจเจกบุคคลภายใต้รูปแบบศีลธรรมที่หลากหลายและเต็มไปด้วยปฏิบัติการทางอำนาจรูปแบบย่อยๆ ที่ปัจเจกบุคคลปะทะ ชัดแย้ง ต่อรองในชีวิตประจำวัน ก็สะท้อนให้เห็นแนวโน้มที่หันมาให้ความสำคัญกับปัจเจกในฐานะอัตบุคคล ในท่ามกลางการถกเถียงว่าด้วยโครงสร้างกับผู้กระทำในแวดวงสังคมศาสตร์ที่ดำเนินต่อเนื่องตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา *“HIV is God’s Blessing”: Rehabilitating Morality in Neoliberal Russia* จึงเป็นผลงานที่น่าจะขยายพื้นที่และเปิดขอบฟ้าเชิงมโนทัศน์ให้แก่นักสังคมศาสตร์ไทยร่วมสมัย โดยเฉพาะนักวิชาการที่สนใจการวิเคราะห์อัตบุคคลและกระบวนการประกอบสร้างอัตบุคคลของปัจเจก ภายใต้บริบทโลกชีวิตทางสังคมที่พวกเขาดำรงอยู่

รายการอ้างอิง

- Agamben, Giorgio. 1998. *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Translated by Daniel Heller-Roazen. Stanford: Stanford University Press.
- Badiou, Alain. 2001. *Ethics*. London: Verso.
- Bourdieu, Pierre. 1990. *The Logic of Practice*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Fassin, Didier (ed.). 2012. *A Companion to Moral Anthropology*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Heintz, Monica (ed.). 2009. *The Anthropology of Morality*. Oxford: Berghahn Books.
- Heidegger, Martin. (1996 [1953]). *Being and Time*. Albany: State University of New York Press.
- Yan, Yunxiang. 2011. "How Far Away Can We Move from Durkheim? Reflections on the New Anthropology of Morality." *Anthropology of this Century*. 2 (October). Accessed 24 August 2013. <http://aotcpress.com/articles/move-durkheim-reflections-anthropology-morality/>
- Zigon, Jarrett. 2007. "Moral Breakdown and the Ethical Demand: a theoretical framework for an anthropology of moralities." *Anthropological Theory*. 7 (2): 131-50. Accessed 18 July 2013. doi: 10.1177/1463499607077295
- _____. 2008. *Morality: an anthropological perspective*. Oxford: Berg.
- _____. 2009a. "Morality and Personal Experience: the moral conceptions of a Muscovite man." *Ethos*. 7 (1): 78-101. Accessed 18 July 2013. doi: 10.1111/j.1548-1352.2009.01032.x
- _____. 2009b. "Within a Range of Possibilities: morality and ethics in social life." *Ethnos*. 72 (2): 251-276. Accessed 18 July 2013. doi:10.1080/00141840902940492
- _____. 2010a. *Making the New Post-Soviet Person: Moral Experience in Contemporary Moscow*. Leiden, Boston: Brill.

- _____. 2010b. "Moral and Ethical Assemblages: a response to Fassin and Stoczkowski". *Anthropological Theory*. 10 (1-2): 3-15. Accessed 18 July 2013. doi: 10.1177/1463499610370520
- _____. 2011. *"HIV is God's Blessing": Rehabilitating Morality in Neoliberal Russia*. Berkeley: University of California Press.